

Specifičnosti ispoljavanja nekih vojnostrategijskih problema i način njihovog rešavanja u narodnooslobodilačkom ratu

General-potpukovnik u penziji prof. JOVO NINKOVIĆ

»Izučavanje iskustava narodnooslobodilačkog rata jeste značajan zadatak ne samo vojne publicistike već i šire, jer narodnooslobodilačka borba je nepresušno vrelo za naš revolucionarni razvoj, za odbrambenu politiku i praksu. Ta iskustva su od posebnog značaja za daljnji razvoj i naše vojne teorije. Dosljedno ostvarujući principe koncepcije opštenarodne odbrane, moramo se stalno vraćati tom našem neiscrpnom izvoru.«¹

TITO

I zučavanje iskustava iz NOR-a 1941–1945. godine aktuelno je i značajno, posebno sa stanovišta izgradnje savremene jugoslovenske koncepcije opštenarodne odbrane i teorije ratne veštine opštenarodnog odbrambenog rata. U okviru toga, izučavanje karaktera, oblika ispoljavanja i načina rešavanja nekih najznačajnijih vojnostrategijskih problema ima poseban značaj. S tim u vezi, u ovom radu razmatraju se strategijski raspored i strategijsko grupisanje oružanih snaga; ofanziva kao vid strategijskih dejstava; strategijsko težište, i strategijski manevar i oblici strategijskih dejstava.

Kombinacija širokog prostornog i manje ili više trajnog rasporeda dela oružanih snaga i manevra operativnih sastava i strategijskih grupacija sa jednog na drugi deo ratišta bilo je jedno od onih rešenja problema strategijskog grupisanja u NOR-u koje može biti od značaja i u kontekstu izgradnje savremene jugoslovenske odbrambene strategije.

Činjenica da je strategijska ofanziva bila ne samo osnovni već i jedini vid strategijskih dejstava u NOR-u upućuje na potrebu dubljeg izučavanja ne samo uslova i činilaca koji su opredelili takav značaj i međusoban odnos vidova dejstava već i oblika i metoda njihovog ostvarivanja u konkretnoj ratnoj praksi.

Strategijsko težište u NOR-u ispoljavalo se kao svojevrsna sinteza organizovanih napora i ostvarenih učinaka, pri čemu su pored vojnih i neki drugi činioci imali izuzetan značaj ne samo u procesu donošenja odluka o prostoru, vremenu i načinu ispoljavanja strategijskog težišta, već i za ocenu ostvarenih rezultata i njihovog uticaja na dalji razvoj oslobodilačke i revolucionarne borbe.

¹ J.B. Tito: *Nauka u službi odbrane zemlje*, Intervju »Vojnom delu« povodom 25-godišnjice časopisa, »Vojno delo«, br. 6/73.

Iskustva iz NOR-a u pogledu karaktera i načina primene pojedinih oblika manevra i izvođenja borbenih dejstava na stratezijskom, operativnom i taktičkom nivou su ne samo bogata već i vrlo značajna, pogotovo ako se ima u vidu činjenica da praktična rešenja upravo u tom domenu najpotpunije odražavaju svu složenost i težinu uslova u kojima je vođena oružana borba u NOR-u 1941–1945. godine.

Istraživanje, uopštavanje i teorijsko oblikovanje iskustava iz narodnooslobodilačkog rata 1941–1945. u celini, pa i u pogledu načina rešavanja najvažnijih vojnostrategijskih problema, imaju izuzetan značaj ne samo sa stanovišta razvoja savremene jugoslovenske koncepcije opštenarodne odbrane već i mnogo šire, osobito za izgradnju ratne veštine narodnih, oslobodilačkih i revolucionarnih ratova uopšte.

Bez obzira na činjenicu što bi se uslovi u kojima bi se u slučaju agresije vodio opštenarodni odbrambeni rat u Jugoslaviji bitno razlikovali od uslova u kojima je otpočeo i u kojima se vodio narodnooslobodilački rat 1941–1945, neka iskustva i saznanja iz tog rata imaju trajnu vrednost, zbog čega je njihovo stalno i produbljeno izučavanje ne samo potrebno već i duboko opravdano i nužno.

Neki konkretni vojnostrategijski problemi narodnooslobodilačkog rata po svom značaju, vidovima ispoljavanja i načinu rešavanja posebno su interesantni i kad se razmatraju u kontekstu razrade savremene jugoslovenske vojne doktrine i teorije ratne veštine, zbog čega su i odabrani za predmet razmatranja u ovom radu.

NEKE KARAKTERISTIKE STRATEGIJSKOG GRUPISANJA I STRATEGIJSKOG RASPOREDA ORUŽANIH SNAGA

U svakoj ratnoj doktrini i vojnoj strategiji, posebno ako se one analiziraju sa stanovišta prakse (»izvršenja«), stratezijsko grupisanje i stratezijski raspored oružanih snaga za vođenje oružane borbe oduvek su zauzimali istaknuto mesto i sa drugim stratezijskim radnjama i aktivnostima (planiranje razvoja oružanih snaga, izgradnja adekvatnog sistema mobilizacije i popune, priprema i uređenje terito-

rije, materijalne i zdravstvene pripreme i dr.), koje se provode u mirnodopskom periodu a nastavljaju u ratu – predstavljaju bitne sadržaje ukupnih ratnih priprema, odnosno značajne komponente vojne strategije svake zemlje.

U vezi s tim poseban značaj se pridaje početnom strategijskom grupisanju, jer se opravdano polazi od stava da od toga kako je ta strategijska radnja provedena od početka oružanog sukoba u velikoj meri zavise tok i rezultati ratnih dejstava ne samo u početnom već, najčešće, i u svim narednim periodima rata, pa i u ratnom sukobu u celini.

Rešenja koja u odnosu na strategijsko grupisanje i strategijski raspored oružanih snaga u ratu nude klasična vojna doktrina i teorija ratne veštine zasnivaju se na pretpostavci da je još u mirnodopskom periodu, u svakoj zemlji, zavisno od njene vojne politike, geostrategijskog položaja, stvarnih potreba, objektivnih mogućnosti i drugih činilaca, razvijen i pripremljen određeni kontingent oružanih snaga, koji se mobilizacijom ili na neki drugi način, pre otpočinjanja ratnih dejstava može dovesti do nivoa neophodnog za realizaciju zadataka koji proizlaze iz plana upotrebe oružanih snaga, a planskom i organizovanom popunom u daljnjem toku rata povećavati i održavati na neophodnom stepenu popunjenosti i borbene gotovosti.

Razumljivo je da se rešenje problema strategijskog grupisanja oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu nije moglo temeljiti na takvim pretpostavkama, jer najviše vojno i političko rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta (Glavni štab, Politbiro CK KPJ) do početka ustanka nije raspolagalo ni minimalnim jezgrom, kao ni većim kontingentom gotovih oružanih snaga koje bi se mogle planski angažovati u skladu sa strategijskim zamislima o otpočinjanju i vođenju narodnooslobodilačkog rata. Drugim rečima, problem strategijskog grupisanja i strategijskog rasporeda oružanih snaga, ne samo u početnom već i u svim narednim periodima rata morao se rešavati na specifičan način koji je bio uslovljen činjenicom da su se oružane snage stvarale uporedo sa vođenjem rata, pa se njihov razvoj i strategijsko grupisanje ispoljavaju kao dva paralelna, ali međusobno najtešnje povezana i komplementarna procesa.

Tek u završnom periodu rata, tačnije u vreme pripreme strategijske ofanzive za konačno oslobođenje zemlje strategijsko grupisanje oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu poprima neka klasična obeležja ne samo radi

toga što se vršilo osloncem na uspostavljeni kontinuirani strateški front i veliku i stabilnu pozadinu već i radi toga što su mu prethodile neke druge klasične strateške radnje, kao što su mobilizacija i formiranje novih jedinica (Srbija, Makedonija, Kosovo) i njihovo dovođenje i razvoj u skladu sa zahtevima koji su proizlazili iz usvojenog strateškog plana, planska popuna jedinica ljudstvom, naoružanjem i drugim materijalno-tehničkim sredstvima i dr.

Analiza ukupne ratne prakse narodnooslobodilačkog rata pokazuje, takođe, da se strateško grupisanje oružanih snaga ostvarivalo u skladu sa tempom i dinamikom njihovog razvoja, ali isto tako i u skladu sa konkretnim zamislima Vrhovnog štaba NOVJ o vođenju oružane borbe u pojedinim periodima rata i u pojedinim krajevima zemlje, pri čemu su opšta doktrinarna opredeljenja odnosno usvojeni stavovi o karakteru, cilju i načinu vođenja rata bili polazna osnova i najširi okvir za iznalaženje konkretnih rešenja.

Izučavajući problem strateškog grupisanja oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu, može se zaključiti da se ono, pored već pomenutih, realizovalo i u skladu sa nekim posebnim zahtevima, odnosno principima, kao što su: (1) stalno pokrivanje svakog dela jugoslovenskog prostora makar i minimalnim partizanskim jedinicama; (2) zadržavanje pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba dovoljno jake i manevarski sposobne grupacije čijim se angažovanjem moglo efikasno uticati na tok i rezultate ratnih dejstava na izabranom delu ratišta; (3) postepeni razvoj i koncentracija snaga za izvođenje krupnih ofanzivnih dejstava radi oslobađanja pojedinih krajeva, odnosno definitivnog oslobođenja čitave državne teritorije, i dr.

Prvi zahtev realizovan je na taj način što su se partizanski odredi, kao početni i svi naredni viši oblici organizacije oružanih snaga (brigade, divizije i dr.), bez obzira na određene razlike u broju, jačini, dinamici i intenzitetu, razvijali u svim krajevima zemlje,² čime je pre svega ostvaren jedan od osnovnih političkih zahteva narodnooslobo-

² Od početka ustanka do kraja rata bilo je formirano na teritoriji Bosne i Hercegovine 106 odreda, 32 brigade i 10 divizija, Crne Gore 55 odreda, 8 brigada i 1 divizija, Hrvatske 207 odreda, 51 brigada i 16 divizija; Slovenije 30 odreda, 28 brigada i 6 divizija; Makedonije 33 odreda, 26 brigada i 8 divizija; Srbije 59 odreda, 49 brigada i 18 divizija; Vojvodine 35 odreda, 17 brigada i 2 divizije, i Kosova 16 odreda i 10 brigada. Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, *Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1982.

dilačkog pokreta (angažovanje u ratu i u oružanoj borbi svih naroda Jugoslavije), ali isto tako i jedno od osnovnih načela vojne strategije (dekoncentracija i razvlačenje okupatorsko-kvislinških snaga i slabljenje njihove udarne moći), kao bitnih pretpostavki uspešnog vođenja oružane borbe u datim političkim i vojnostrategijskim uslovima.

Drugi zahtev realizovan je na taj način što je Vrhovni štab sve do formiranja Prvog proletarskog korpusa (novembra 1943) pod neposrednom komandom konstantno zadržavao posebnu strategijsku grupaciju (najpre grupu brigada, a kasnije grupu divizija), koju je upotrebljavao u skladu sa sopstvenim zamislima i planovima za vođenje rata i oružane borbe u tom periodu.

Manevar tih grupacija sa jednog na drugi deo ratišta bio je, bez sumnje, poseban vid strategijskog grupisanja, jer se tada, pored širokog prostornog rasporeda kao osnovnog i trajnog vida strategijskog grupisanja, na određenim područjima pojavljivao još jedan snažan strategijski elemenat što je dovelo do značajnih kvalitativnih promena ne samo u globalnom rasporedu oružanih snaga već i u ukupnoj vojnostrategijskoj situaciji na tom području, pa i šire.

Treći zahtev realizovan je na taj način što je u periodu kada je NOVJ dostigla visok nivo razvoja³ bilo moguće izvršiti koncentraciju jakih snaga na određenim područjima radi njihovog oslobođenja ili proširenja, odnosno učvršćivanja neophodne strategijske osnove za prodor na druga područja ili izvršenja nekih drugih operativno-strategijskih zadataka. Ovaj model strategijskog grupisanja došao je do najpotpunijeg izražaja u poslednjoj etapi završnog perioda rata kada je na delu centralnog i severozapadnog vojišta izvršena koncentracija najjačih snaga (49 divizija) radi prelaska u strategijsku ofanzivu za konačno oslobođenje zemlje.

Ako se, međutim, strategijsko grupisanje oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu posmatra sa stanovišta fizionomije strategijskog rasporeda (broj, jačina, mesto i uloga pojedinih elemenata) pri izvršenju nekog konkretnog strategijskog zadatka, onda se dolazi do zaključka da je taj raspored uvek proizlazio iz date operativno-strategijske situacije, odnosno planova Vrhovnog štaba i predviđenog

³ Krajem 1944. godine Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije imala je oko 600.000 boraca koji su bili grupisani u 52 odreda, sedam pukova, 248 brigada, 61 diviziju i 15 korpusa. *Isto*, str. 458.

načina njihovog realizovanja. Kada je neprijatelj preduz-
imao krupna ofanzivna dejstva strategijsko grupisanje je
moralo biti prilagođeno zahtevima koje je takva situacija
nametala, dok je u uslovima zadržavanja sopstvene stra-
tégijske inicijative strategijsko grupisanje moralo biti
prilagođeno potrebama izvođenja planiranih ofanzivnih
dejstava.

Tako je, na primer, strategijski raspored NOVJ u toku
Četvrte neprijateljske ofanzive praktično imao tri posebna
strategijska elementa, i to: (1) grupaciju koja je na sebe tre-
balo da primi direktan udar snaga nemačkog armijskog
korpusa »Kroacija« i Petog italijanskog armijskog korpusa
(Prvi hrvatski i Prvi bosanski korpus); (2) grupacija za iz-
vođenje strategijske protivofanzive ka Hercegovini i Crnoj
Gori (Operativna grupa divizija), i (3) ostale snage NOVJ
Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine koje su intezi-
viranjem borbenih dejstava na širokom prostoru izvan
područja zahvaćenog ofanzivom neprijatelja trebalo da
olakšaju izvršenje zadataka prve dve grupacije.

Strategijski raspored oružanih snaga za izvođenje stra-
tégijske ofanzive za konačno oslobođenje zemlje početkom
1945. imao je takođe tri posebna strategijska elementa: (1)
snage za dejstvo na frontu (33 divizije); (2) snage za dejstvo
u pozadini neprijatelja (16 divizija), i (3) snage u vlastitoj
dubini (12 divizija), ali očigledno sa bitno drukčijom ulo-
gom i zadacima nego u prvom primeru.

U zaključku razmatranja problema strategijskog grupi-
sanja i strategijskog rasporeda oružanih snaga u narod-
nooslobodilačkom ratu 1941–1945. mogu se izvesti dva po-
sebno značajna zapažanja: (1) da se strategijsko grupisanje
oružanih snaga u NOR-u nije izražavalo isključivo stepe-
nom njihove prikupljenosti na nekom prostoru radi izvrše-
nja određenog strategijskog zadatka, već istovremeno i kao
manje-više trajan prostorni raspored ukupnih snaga koji se
u kvantitativno-kvalitativnom pogledu menjao zavisno od
stepena i dinamike njihovog pomeranja sa matičnih pod-
ručja, odnosno zavisno od manevra određenih snaga sa
drugih područja, i (2) da je strategijsko grupisanje radi iz-
vršenja konkretnih strategijskih zadataka (pohodi, strate-
gijska ofanziva, strategijska protivofanziva, izvlačenje snaga
ispod udara neprijatelja, oslobađanje pojedinih krajeva
zemlje i dr.) bilo najneposrednije uslovljeno operativno-
strategijskom situacijom, prethodnim položajem pojedinih

operativnih i stratezijskih grupacija i njihovim objektivnim mogućnostima, širim zamislima i planovima Vrhovnog štaba, brojem i karakterom zadataka koje je trebalo izvršiti i drugim činionicima, pri čemu nije bilo shematizma i krutosti kako u broju, sastavu i nameni pojedinih stratezijskih elemenata, tako ni u pogledu njihove upotrebe i načina izvršenja predviđenih zadataka.

OFANZIVA KAO VID STRATEGIJSKIH DEJSTAVA

Kao posebno značajna iskustva i saznanja koja se odnose na vojnu strategiju narodnooslobodilačkog rata 1941–1945. mogu se označiti i ona koja su vezana za vidove stratezijskih dejstava, a naročito stratezijsku ofanzivu, odnosno njen značaj, razmere, oblike i načine ispoljavanja i druge karakteristike.

Bez obzira na postojeće razlike u oceni značaja, uloge i razmera pojedinih vidova stratezijskih dejstava u NOR-u, preovlađuje stanovište po kojem je stratezijska ofanziva bila ne samo osnovni već i jedini vid stratezijskih dejstava, a to znači da oružane snage ni u jednom periodu NOR-a nisu izvodile stratezijsku odbranu, odnosno defanzivu, iako su izvele veliki broj odbrambenih operacija, od kojih su neke imale i stratezijski značaj.

Stanovište po kojem je stratezijska ofanziva bila jedini vid stratezijskih dejstava u NOR-u zasniva se na analizi konkretne ratne prakse, pri čemu se naročiti značaj pridaje sledećim argumentima: (1) da su napadna dejstva na taktičkom, operativnom i stratezijskom nivou tokom čitavog rata bila ne samo preovlađujuća već i najznačajnija, što je oružanoj borbi u celini davalo izuzetno dinamična i ofanzivna obeležja; (2) da ofanzivna dejstva neprijatelja (ofanzive) nikada nisu dostizale takve razmere⁴ da bi glavnina NOVJ bila prisiljena da u jednom prostorno-vremen-skom kontinuitetu izvodi stratezijsku odbranu, i (3) da su i u odbrani koja se izvodila na operativnom i taktičkom nivou aktivna dejstva bila ne samo bitna već često i najzna-

⁴ U toku šeste neprijateljske ofanzive, koja je trajala od septembra 1943. do januara 1944. neprijatelj je angažovao najjače snage (oko 630.000 vojnika) i izveo veliki broj ofanzivnih operacija skoro u svim krajevima zemlje (Slovenija, Istra, Dalmacija, istočna Bosna, Bosanska krajina, Sandžak, jugoistočna Srbija, Makedonija i dr.) ali ni tada NOVJ, koja je brojala oko 300.000 boraca nije izvodila stratezijsku odbranu. Tito, *referat povodom 10-godišnjice JNA*, Vojna djela, knj. II, str. 326, VIZ, Beograd, 1982.

čajnija komponenta, što je odbrani kao vidu dejstva davalo izrazito manevarske karakteristike.

Očigledno je, dakle, da se pri oceni karakteristika strategijske ofanzive u NOR-u ne može polaziti od kriterijuma klasične vojne teorije, ni u pogledu obezbeđenja uslova i pretpostavki za njeno izvođenje, ni u pogledu oblika i načina njenog realizovanja, jer sve do poslednje etape završnog perioda rata (strategijska ofanziva za konačno oslobođenje zemlje), nisu bili obezbeđeni uslovi za njeno izvođenje po načelima klasične vojne teorije. Sve dotle ona se ostvarivala na jedan specifičan, autentičan i u datim političkim, vojnostrategijskim, prostornim i drugim uslovima primeren način, zbog čega se bitno razlikovala ne samo od klasične strategijske ofanzive već i od strategijskih dejstava u drugim oslobodilačkim i revolucionarnim ratovima u tom periodu.

Analiza bitnih karakteristika strategijske ofanzive u NOR-u upućuje i na zaključak da su suštinske pretpostavke za njenu afirmaciju kao jedinog vida strategijskih dejstava, pa i kad se radi o oblicima i načinima njenog ostvarivanja, date već u globalnim doktrinarno-strategijskim opredeljenjima o karakteru, cilju i načinu vođenja narodnooslobodilačkog rata i na njihovim osnovama izgrađenom vojnostrategijskom konceptu. Orijentacija na partizanski način ratovanja bila je u tom smislu od posebnog značaja, jer je taj način ratovanja po svojoj suštini ofanzivan, budući da je primena različitih metoda i oblika aktivnih borbenih dejstava ne samo njegovo bitno obeležje već i osnovni preduslov za njegovu primenu uopšte.

Izbor širokih vangradskih područja za težište oružane borbe i ratnih napora u celini bio je i sa stanovišta mogućnosti ostvarivanja ofanzivne strategije činilac od izuzetne važnosti, jer su široka vangradska područja, s obzirom na njihovu veličinu, prirodno-geografske, urbane i druge karakteristike, omogućavala maksimalni razmah partizanskog rata, stalnu inicijativu i slobodu manevra oružanih snaga, pogotovo ako se ima u vidu činjenica da neprijatelj ni u jednom periodu rata nije uspevao da ostvari čvršću i dugotrajniju kontrolu većeg dela širokog vangradskog područja.

Strategijsko-doktrinarno opredeljenje o Jugoslaviji kao jedinstvenom operativnom prostoru bilo je i sa stanovišta mogućnosti ostvarivanja strategijske ofanzive takođe vrlo

značajno, jer je širok i ničim neograničen operativni prostor omogućavao stalno manevrisanje, prenošenje strategijskog težišta, zadržavanje inicijative i izvođenja pohoda i drugih ofanzivnih operativno-strategijskih poduhvata praktično u svim periodima rata.

Oslonac na sopstvene snage, odnosno sopstvene demografske, materijalne i druge potencijale, kao strategijsko-doktrinarno opredeljenje, bilo je od izuzetnog značaja i kad se radi o mogućnostima ostvarivanja strategijske ofanzive, jer je upravo takva orijentacija bila bitan preduslov za stalnu i efikasnu popunu postojećih i formiranje novih jedinica oružanih snaga, njihovo snabdevanje i zbrinjavanje, a samim tim i za održavanje visokog nivoa njihovih ofanzivnih i manevarskih sposobnosti, što je bila jedna od osnovnih pretpostavki i za izvođenje strategijske ofanzive.

Ako se imaju u vidu i neka druga opredeljenja, a posebno ona koja se odnose na stvaranje i razvoj oružanih snaga, stvaranje i pripremu slobodnih teritorija, organizaciju celishodnog sistema rukovođenja i komandovanja i dr., onda se još snažnije ističe zaključak da je strategija NOR-a nužno morala biti ofanzivna, a ofanziva kao vid strategijskih dejstava njeno imanentno svojstvo i osnovna pretpostavka njenog uspešnog realizovanja. Usvojeni ofanzivni koncept NOR-a bio je istovremeno i najšira osnova ne samo za pronalaženje i primenu najrazličitijih oblika i metoda aktivnih dejstava na svim nivoima vođenja oružane borbe već i za stalno razvijanje ofanzivnog duha, smelosti, odlučnosti i inicijative celokupnog boračkog i starešinskog sastava oružanih snaga, što je takođe bio jedan od značajnih činilaca ostvarivanja strategijske ofanzive u narodnooslobodilačkom ratu. O tome najrečitije govore Titove reči: »Revolucionarna borbena taktika zahtijeva stalne borbene akcije, jer samo takve akcije ulijevaju revolucionarni borbeni duh i novi polet onima koji se bore i onima koji tek dolaze u borbu«.⁵

Specifičnost i originalnost oblika i metoda ostvarivanja strategijske ofanzive bilo je, pored pomenutih, uslovljeno i brojnim drugim činiocima konkretne vojnostrategijske situacije, kao što su stepen razvoja oružane borbe u pojedinim krajevima zemlje, jačina i organizacijsko-formacijske karakteristike oružanih snaga u pojedinim etapama nji-

⁵ Isto, str. 308.

hovog razvoja, geostrategijske i prirodne karakteristike pojedinih delova ratišta i dr.

Kao posledica delovanja opštih i nekih posebnih uslova u kojima se pripremao i u kojima se vodio narodnooslobodilački rat 1941–1945. u praksi su se afirmisala tri osnovna načina ostvarivanja strategijske ofanzive: (1) masovna i kontinuirana aktivna dejstva na čitavoj državnoj teritoriji; (2) pohodi i druga ofanzivna dejstva operativnih i strategijskih sastava NOVJ na pojedinim delovima ratišta, i (3) više uzastopnih i najtešnje koordiniranih napadnih operacija Jugoslovenske armije u završnom periodu rata.

Masovna i kontinuirana napadna dejstva (zasede, prepad, diverzije, napadi i dr.), koja su izvodile sve jedinice oružanih snaga na celokupnom prostoru zemlje, a koja su u svojoj ukupnosti imala strategijski značaj, mogu se s pravom označiti kao specifičan način ostvarivanja strategijske ofanzive u NOR-u, naročito u njegovom početnom periodu.

Pohodi, napadne operacije i druga složenija ofanzivna dejstva pojedinih grupacija i sastava oružanih snaga bili su u najvećem delu rata, odnosno sve do uspostavljanja kontinuiranog strategijskog fronta (kraj 1944, početak 1945) osnovni način ostvarivanja strategijske ofanzive. Tako, na primer, pohodi grupe brigada u zapadnu Bosnu u drugoj polovini 1942, Operativne grupe divizija iz zapadne Bosne ka Hercegovini i Crnoj Gori početkom 1943, jedinica NOV Makedonije iz zapadnih u istočne i centralne delove, februara 1944, strategijske grupacije NOVJ u Srbiju u drugoj polovini 1944. i dr., kao i brojne samostalne napadne operacije za oslobođenje pojedinih krajeva zemlje (Dalmacija, Hercegovina, Crna Gora, Makedonija, Srbija i dr.) u toku 1944, pokazuju da se NOVJ praktično u svim delovima zemlje nalazila u konstantnoj strategijskoj ofanzivi, bez obzira na činjenicu da je upravo u tom periodu i neprijatelj izveo svoje najveće protivpartizanske operacije.

U poslednjoj etapi završnog perioda rata strategijska ofanziva realizovana je preko više uzastopnih i međusobno najtešnje povezanih i koordiniranih napadnih operacija (Prve, Druge, Treće i Četvrte armije na frontu i Četvrtog, Petog, Sedmog, Osmog, Devetog i 10. korpusa u pozadini), koje su bile snažno podržane avijacijom, a na primorskom krilu fronta i snagama ratne mornarice. S obzirom na način pripreme, jačinu i način upotrebe raspoloživih snaga, oblik strategijskog manevra, sistem podrške i obezbeđenja,

mehanizam izvođenja i druga svojstva, strategijska ofanziva Jugoslovenske armije u toj etapi imala je sva bitna obeležja klasične strategijske ofanzive, ali sa nekim specifičnostima koje su bile uslovljene postojanjem i dejstvom jakih snaga u pozadini neprijatelja.

Uopštavajući neka najvažnija saznanja koja se odnose na oblike i načine ostvarivanja strategijske ofanzive u NOR-u može se zaključiti da se ona, posmatrano na globalnom planu, različito ispoljavala i realizovala u periodu do uspostavljanja kontinuiranog strategijskog fronta kojim je jugoslovensko ratište bilo podeljeno na dve geostrategijske celine i posle toga, tj. u poslednjoj etapi završnog perioda rata u prvoj polovini 1945. godine.

Do uspostavljanja jedinstvenog strategijskog fronta strategijska ofanziva ostvarivala se preko masovnih i kontinuiranih ofanzivnih dejstava manjeg i većeg intenziteta na celokupnom ratištu, što znači bez preciznog prostornog i vremenskog ograničenja, a posle toga metodom kombinovanih ofanzivnih dejstava na frontu i u pozadini neprijatelja, ali na jednom prostorno precizno ograničenom delu ratišta i u precizno planiranom vremenskom kontinuitetu.

Razlike postoje i kad se radi o drugim uslovima i pretpostavkama za izvođenje strategijske ofanzive. Tako, na primer, do formiranja kontinuiranog strategijskog fronta strategijsku osnovicu za pripremu i izvođenje strategijske ofanzive predstavljale su manje ili veće slobodne teritorije, koje su bile stvorene u svim krajevima zemlje, ali koje nisu bile međusobno povezane i objedinjene, niti su bile potpuno zaštićene od eventualnih dejstava neprijatelja. Posle uspostavljanja kontinuiranog strategijskog fronta, oružane snage koje su bile predviđene za izvođenje strategijske ofanzive, mogle su se u procesu pripreme i izvođenja predviđenih dejstava maksimalno oslanjati na kompaktnu i potpuno sigurnu pozadinu, što se neposredno odražavalo ne samo na način pripreme i organizacije već i na sadržaj, strukturu, mehanizam izvođenja i druga operativno-strategijska rešenja.

Na kraju treba istaći i to da su iskustva i saznanja koja se odnose na strategijsku ofanzivu veoma značajna ne samo zbog činjenice da je ona praktično bila jedini vid strategijskih dejstava, bez obzira na nepovoljni odnos snaga i druge nepovoljne uslove, već i zbog toga što ta iskust-

va, posebno kad se radi o oblicima i načinu njenog ostvarivanja, mogu biti interesantna i sa stanovišta razrade savremene jugoslovenske doktrine i teorije ratne veštine.

OSOBNOST IZBORA I NAČINA REALIZOVANJA STRATEGIJSKOG TEŽIŠTA

Iako jugoslovenska historiografija i teorija ratne veštine narodnooslobodilačkog rata još uvek nisu potpuno istražile problem izbora i načina ostvarivanja strategijskog težišta, kao značajnog konstitutivnog elementa vojne strategije u NOR-u, moguće je na osnovu dosadašnjih saznanja, raspoložive empirijske građe, a posebno na osnovu brojnih Titovih iskaza i ocena, doći do nekih najvažnijih pokazatelja ne samo o prostorno-vremenskom određenju strategijskog težišta već i o načinu njegovog ostvarivanja, posledicama koje su nastajale njegovim izražavanjem na određenom prostoru i drugim karakteristikama.

Sasvim je razumljivo da se pri razmatranju strategijskog težišta, kao uostalom i svih drugih vojnostrategijskih problema u NOR-u, moraju, pored nekih postulata klasične teorije ratne veštine, koristiti i neki posebni kriterijumi i sudovi, i to ne samo kad se radi o njegovom opšteteorijskom određenju već i kad se analiziraju uslovi i činioci koji su najdirektnije opredeljivali njegov izbor, način realizovanja, nastale posledice i druge elemente.

U vezi s tim, najpre treba istaći da svi pomenuti izvori upućuju na decidiran zaključak da je strategijsko težište u svakom periodu, pa i u svakoj etapi NOR-a, bilo precizno izraženo, ne samo kad se radi o prostoru već i o ukupnim naporima i aktivnostima, nastalim posledicama i drugim rezultatima. Takva ocena temelji se, pre svega, na analizi konkretnih planova i zamisli Vrhovnog štaba, odnosno mera i postupaka koje je on preduzimao radi intenziviranja oružane borbe, razrešavanja nastalih kriznih situacija, stvaranja slobodnih teritorija ili realizovanja nekih drugih ciljeva i zadataka na izabranom području.

Osnovni kriterijum od kojeg se polazi pri identifikaciji strategijskog težišta u pojedinim periodima NOR-a nisu i nemogu biti samo prostorno-vremenske determinante kao nominalni parametri već i brojni drugi pokazatelji, a pre svega ostvareni vojni, politički i drugi rezultati i njihov

neposredni i posredni uticaj na dalji razvoj oružane borbe i narodnooslobodilačkog pokreta u celini, i to ne samo na prostoru ostvarivanja strategijskog težišta već i znatno šire).

Polazeći od tih kriterijuma može se zaključiti da se strategijsko težište u NOR-u relativno često pomeralo sa jednog na drugi deo ratišta (u proseku dva puta godišnje), po približno sledećoj dinamici:

- u drugoj polovini 1941, odnosno neposredno posle oružanog ustanka, strategijsko težište je na području zapadne Srbije, u kome grad Užice postaje nespornan strategijski centar;

- u prvoj polovini 1942. strategijsko težište se pomera na područje istočne Bosne, u kome Foča nakon njenog oslobođenja i dolaska Vrhovnog štaba postaje istaknuti strategijski centar;

- u drugoj polovini 1942. strategijsko težište prenosi se na široko područje zapadne Bosne, Like, Korduna, Banije i severne Dalmacije, u kome Bihać postaje značajan strategijski centar;

- u prvoj polovini 1943. strategijsko težište nije bilo prostorno preciznije izraženo, s obzirom na činjenicu da je to bio period kada neprijatelj preduzima najpre Četvrtu, a odmah zatim i Petu ofanzivu, odnosno kada Vrhovni štab angažovanjem Operativne grupe divizija (Prva, Druga i Treća divizija) i protivofanzivom u dolini Rame i Neretve pokušava da strategijsko težište postepeno pomera ka istočnim krajevima zemlje;

- u drugoj polovini 1943. strategijsko težište se ponovo pomera na područje zapadne Bosne i Dalmacije (kapitulacija Italije), a Jajce postaje strategijski centar tog područja;

- u prvoj polovini 1944. strategijsko težište je na širokom prostoru koji obuhvata područje Bosne, severne Dalmacije, Sandžaka, severne Crne Gore, u kom periodu je Drvar strategijski centar;

- u drugoj polovini 1944. strategijsko težište se definitivno prenosi na područje Srbije, u kom periodu (do oslobođenja Beograda) Vis ima ulogu značajnog strategijskog centra;

- i konačno, u prvoj polovini 1945, strategijsko težište se pomera na široko područje istočne Bosne, Srema, Hrvatske i Slovenije, na kome se priprema i realizuje strategijska ofanziva za konačno oslobođenje zemlje. U tom pe-

riodu, odnosno sve do završetka rata, Beograd je glavni politički i strateški centar.

Takva dinamika pomeranja i realizovanja strateškog težišta pokazuje ne samo da se ono relativno često menjalo već i da se u najvećem delu rata nalazilo na centralnim područjima zemlje (Lika, Kordun, Banija, severna Dalmacija, Bosna, Sandžak, severna Crna Gora, zapadna Srbija), na kojima je bila stvorena velika slobodna teritorija koja je, pored ostalog, imala i funkciju strateške osnovice, odnosno oslonca za pripremu i izvođenje strateških dejstava. Oslobođeni gradovi na tom području (Užice, Foča, Bihać, Jajce, Drvar) bili su sedišta najviših rukovodstava (Vrhovni štab, Politbiro CK KPJ, AVNOJ i dr.) i mesta u kojima su donete sve najvažnije političke, vojne, spoljnopolitičke i druge odluke.

Sa stanovišta analize izbora i načina ostvarenja strateškog težišta u NOR-u poseban značaj ima identifikacija i sistematizacija uslova i činilaca koji su u najvećoj meri opredeljivali odluke Vrhovnog štaba o njegovom pomeranju sa jednog na drugo područje. U tom smislu, pored brojnih dokumenata i druge istorijske građe, poseban značaj imaju neki Titovi iskazi i ocene koje je on u više navrata davao u posleratnom periodu (referat na Petom kongresu KPJ, jula 1948; referat povodom 10-godišnjice JNA, 1951; sećanje na dane formiranja Prve proleterske brigade, 1950; razgovor sa urednikom Radio-Beograda, jula 1953; govor prilikom promocije za doktora vojnih nauka, 22. decembra 1976. i dr.), i u kojima je ukazivao na osnovne razloge zbog kojih se strateško težište pomeralo sa jednog na drugi deo ratišta.

Polazeći od tih izvora, s jedne, i analize stvarne ratne prakse, s druge strane, svi ti uslovi mogli bi se svrstati u tri grupe, i to: (1) vojnostrateške; (2) političke, i (3) ekonomsko-demografske.

U grupi vojnostrateških uslova i činilaca poseban značaj imali su oni koji su proizilazili iz geostrateškog položaja i značaja pojedinih područja (veličina, geografske karakteristike, odnos prema susednim područjima, odnos prema rejonima i objektima koje su držale okupatorsko-kvislinške snage i dr.), zatim oni koji su odražavali stepen razvoja oružane borbe i oružanih snaga u pojedinim periodima rata i u pojedinim krajevima zemlje (broj, oblik organizacije, jačine i aktivnost stvorenih jedinica NOVJ, jači-

na, raspored i aktivnost neprijateljevih snaga, i na kraju oni koji su se odnosili na stvorene slobodne teritorije (veličina, stabilnost, mogućnost proširenja i dr.).

Iz grupe političkih uslova i činilaca poseban značaj imali su oni koji su karakterisali političku situaciju na pojedinim područjima, kao što su: odnos najširih narodnih masa prema narodnooslobodilačkoj borbi i stepen njihovog dotadašnjeg učešća, nacionalni i socijalni sastav stanovništva, uticaj neprijateljske propagande, izgrađenost i čvrstina sistema okupatorsko-kvislinške vlasti i dr.

U grupu ekonomsko-demografskih činilaca mogli bi se svrstati oni koji se odnose na demografske potencijale određene teritorije, a naročito oni koji odražavaju ekonomsko stanje i ekonomske mogućnosti te teritorije, posebno u vezi sa ishranom, zdravstvenim obezbeđenjem, proizvodnjom i opravkom naoružanja i vojne opreme i drugim materijalnim potrebama oružanih snaga.

Analiza uslova u kojima je strategijsko težište u NOR-u pomerano sa jednog na drugo područje očigledno pokazuje da ono nije bilo determinisano isključivo vojnim već i brojnim drugim, a u prvom redu političkim činilacima, pri čemu je njihov uticaj bio različit, kako u pojedinim periodima rata, tako i na pojedinim delovima ratišta, što se takođe može označiti kao njegova bitna karakteristika, odnosno specifičnost. Zbog toga su se i rezultati koji su ostvarivani nakon prenošenja strategijskog težišta sa jednog na drugo područje, posmatrani u svojoj ukupnosti izražavali kao svojevrsna sinteza različitih efekata i posledica, ali su uvek imali neposredan strategijski značaj.

Do kraja 1943. godine strategijsko težište ostvarivalo se pre svega manevrom, borbenim i drugim aktivnostima grupacija koje su bile pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba (grupa brigada, grupa divizija), ali uvek uz maksimalni oslonac na jedinice oružanih snaga koje su već bile razvijene na izabranom području.

U toku 1944. godine strategijsko težište ostvarivalo se planskom koncentracijom i dejstvom pojedinih operativno-strategijskih grupacija na izabranom području,⁶ a u poslednjoj etapi završnog perioda rata (prva polovina 1945) angažovanjem najvećeg dela oružanih snaga (četiri armije

⁶ U prvoj polovini 1944. godine na području strategijskog težišta bilo je koncentrisano šest korpusa NOVJ (1, 2, 3, 5, 8. i 12), a za prodor u Srbiju u drugoj polovini te godine, dva korpusa i udarna grupa divizija, jačine 10 divizija.

i šest korpusa u ukupnoj jačini od 49 divizija) i snažnu podršku avijacije i snaga ratne mornarice.

Činjenica da su se Vrhovni štab i sva ostala najviša rukovodstva narodnooslobodilačkog pokreta u svim slučajevima, osim u drugoj polovini 1944 (do oslobođenja Beograda), nalazila na području ostvarivanja strategijskog težišta i da su svojim prisustvom neposredno uticali na razrešavanje određenih političkih i vojnih problema, može se označiti ne samo kao jedna od specifičnosti funkcionisanja sistema rukovođenja i komandovanja već i kao činilac kojim se takođe izražavalo strategijsko težište, tim pre ako se ima u vidu da je njihova aktivnost, a posebno odluke koje su donosili imale bitan uticaj na razvoj oružane borbe i svih ostalih ratnih i revolucionarnih ciljeva.

Strategijsko težište u NOR-u prenosilo se, kako na područja na kojima je oružana borba i narodnooslobodilački pokret dostigla veliki zamah i intenzitet (Bosanska krajina, Lika, Banija, Kordun u drugoj polovini 1942), tako i na područja gdje je dolazilo do stagnacije u razvoju (istočna Bosna), i gde je trebalo pojačanom vojnom i političkom aktivnošću razrešiti nastalu krizu i ubrzati dalji razvoj.

Jedna od karakteristika, odnosno specifičnosti strategijskog težišta u NOR-u bila je i u tome što su u više slučajeva izvan područja na kome se ono izražavalo, posmatrane u ukupnom zbiru, nalazile brojnije snage neprijatelja. Međutim, zbog činjenice da su te snage bile razvučene na širokom prostoru, a neke jedinice i vrlo daleko od područja na kome se prenosilo strategijsko težište, one nisu mogle biti angažovane, niti su mogle neposredno uticati na njegovu realizaciju.

Na kraju treba istaći da ostvareni vojni, unutrašnjopolitički, spoljnopolički i drugi rezultati (formiranje velikog broja novih jedinica, stvaranje velikih slobodnih teritorija, oslobađanje velikog broja gradova, razbijanje brojnih okupatorsko-kvislinških snaga, stvaranje nove narodne vlasti, organizacija privredne aktivnosti, intenzivna spoljnopolička aktivnost i dr. na području strategijskog težišta, s jedne strane, i njihov uticaj na dalji razvoj oružane borbe i ostvarenje svih drugih vojnih i političkih ciljeva i zadataka u pojedinim periodima rata, s druge strane, u potpunosti potvrđuju izrečenu konstataciju o određenosti i celovitom i višedimenzionalnom ispoljavanju strategijskog težišta, što mu je bez sumnje davalo specifična i autentična obeležja.

STRATEGIJSKI MANEVAR I OBLICI STRATEGIJSKIH DEJSTAVA

Pored opštih uslova u kojima je otpočeo i u kojima se vodio narodnooslobodilački rat u Jugoslaviji 1941–1945 (okupacija i razbijanje vojske, politička i vojnostrategijska izolovanost, nepovoljan odnos snaga i dr.), strategijski manevar i oblici strategijskih dejstava bili su determinisani i nekim posebnim činiocima koji su proizlazili iz dinamike razvoja oružane borbe i oružanih snaga, konkretne političke i vojne situacije u pojedinim periodima rata i u pojedinim krajevima zemlje, borbenih i drugih aktivnosti okupatorsko-kvislinških snaga i drugih uslova.

U odnosu na stvaranje i dinamiku razvoja oružanih snaga poseban značaj imala je činjenica da rukovodstvo narodnooslobodilačkog pokreta sve do početka oružanog ustanka nije raspolagalo ni minimalnim jezgrom oružanih snaga, odnosno činjenica da su se oružane snage u svim krajevima zemlje stvarale i razvijale uporedo sa vođenjem oružane borbe, što se najneposrednije odražavalo i na način njihove upotrebe na svim nivoima, uključujući i strategijski.

Tek se stvaranjem brigada i divizija kao jedinica najvišeg stepena pokretljivosti i manevarske sposobnosti, oslobađanjem korpusa čvršće vezanosti za matičnu teritoriju stvaraju svi neophodni uslovi za manevrisanje krupnim operativnim sastavima, a time i za kvalitativne promene u načinu i oblicima realizovanja strategijskog manevra. Organizacijsko-formacijske karakteristike jedinica oružanih snaga, a pre svega činjenica da one nisu imale motorizaciju i težu tehniku sve do završnog perioda rata bitno je uticala i na njihovu pokretljivost i manevarsku sposobnost, a samim tim i na strategijski manevar i oblike strategijskih dejstava.

Veličina, geostrategijski položaj i prirodne karakteristike jugoslovenskog ratišta višestruko su uticale na strategijski manevar i oblike strategijskih dejstava u NOR-u, pogotovo ako se taj činilac posmatra u najtešnjoj povezanosti sa drugim, a naročito organizacijsko-formacijskim karakteristikama oružanih snaga u pojedinim etapama njihovog razvoja.

Bez obzira na činjenicu da Jugoslavija spada u red manjih ili srednjih zemalja, okupatorsko-kvislinške snage ni u

jednom periodu rata nisu uspevale obezbediti efikasniju kontrolu najvećeg dela jugoslovenskog prostora,⁷ što je jedinicama NOVJ omogućavalo da izvođe stalne pokrete i smele manevre, odnosno da se iznenadno i brzo pojavljuju na neočekivanim područjima, što je bez sumnje bio povoljan činilac i u vezi sa mogućnostima izvođenja strategijskog manevra i složenih oblika strategijskih dejstava.

Orografsko-hidrografske, klimatske, urbane i druge karakteristike širokog vangradskog područja u svim krajevima zemlje bile su u osnovi povoljne i kad se posmatraju sa stanovišta mogućnosti manevrisanja i primene različitih oblika dejstava, ne samo na operativno-taktičkom već i na strategijskom nivou.

Kada je u pitanju geostrategijski položaj jugoslovenskog ratišta, odnosno uticaj tog činioca na strategijski manevar i način izvođenja strategijskih dejstava uopšte, onda poseban značaj ima činjenica da je prostor Jugoslavije, tokom najvećeg dela rata bio potpuno izolovan, tj. bez ikakvog oslonca na savezničke frontove, što se najdirektnije odražavalo ne samo na mogućnost primanja savezničke pomoći već u velikoj meri i na način izvođenja strategijskog manevra, odnosno korišćenje u tu svrhu spoljnih operativskih pravaca i pograničnih teritorija.

Raspored okupatorsko-kvislinških snaga u Jugoslaviji i način njihovih dejstava bio je takođe činilac od bitnog uticaja na način vođenja oružane borbe, pa i na strategijski manevar i oblike strategijskih dejstava. Pošto su tokom čitavog rata okupatorsko-kvislinške snage bile angažovane, pre svega, za odbranu najznačajnijih rejona i objekata (glavni komunikacijski pravci i saobraćajni čvorovi, važniji privredni i industrijski objekti, veći gradovi i administrativno-politički centri) široki vangradski prostor nužno je ostajao bez efikasnije kontrole, što je snagama NOVJ omogućavalo uspešno i stalno manevrisanje i to ne samo manjim jedinicama, već i krupnim operativno-strategijskim sastavima.

Činjenica da sve do konca 1944. odnosno do početka 1945. godine na prostoru Jugoslavije nije bio uspostavljen kontinuirani strategijski front kojim bi jugoslovensko ratište bilo podeljeno na dva dela, takođe je bila od bitnog zna-

⁷ U periodu kada su u Jugoslaviji okupatorsko-kvislinške snage bile najjače (1942. oko 637.000) broj vojnika na jedan kvadratni kilometar iznosio je 3,7, što ni izdaleka nije bilo dovoljno za efikasnu kontrolu njenog prostora.

čaja i uticaja, pored ostalog i na izvođenje strategijskih dejstava, pa i strategijskog manevra, zbog čega su sasvim evidentne znatne razlike, kako u njihovom sadržaju i oblicima, tako i u načinu izvođenja.

Uopštavajući neka najbitnija saznanja u vezi sa izvođenjem strategijskog manevra moglo bi se zaključiti da se on ipak realizovao na dva međusobno bitno različita načina, i to: (1) manevrom ukupnih snaga na ratištu, i (2) manevrom strategijskih grupacija.

Manevar ukupnim snagama na ratištu ispoljavao se kao neprekidno kretanje, manevrisanje i dejstvo svih delova oružanih snaga (odredi, brigade, divizije) na njihovim matičnim područjima i šire koja su, bez obzira na činjenicu da nisu bila neposredno usmeravana i koordinirana, s obzirom na ostvarene efekte imala strategijski značaj.

Manevar strategijskim grupacijama NOVJ, najpre oni ma koje su se nalazile pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba (grupa brigada, grupa divizija), a zatim i svim drugim (grupe korpusa, armije), bio je, od formiranja prvih brigada pa sve do završetka rata, osnovni način realizovanja strategijskog manevra.

Isto tako, može se reći da se s obzirom na način korišćenja prostora, angažovanje strategijskih grupacija, mehanizam izvođenja i druge karakteristike strategijski manevra u NOR-u realizovao kao: (1) manevra po unutrašnjim pravcima, i (2) kombinovani manevra.

Sušтина strategijskog manevra po unutrašnjim pravcima bila je u tome što su strategijske grupacije NOVJ, pa i druge jedinice, osloncem na slobodne ili poluoslobodene teritorije u centralnom delu jugoslovenskog ratišta, koristeći unutrašnje operacijske pravce i različite smerove kretanja bile u mogućnosti da manevrišu i prenose borbena dejstva sa jednog na drugi deo ratišta, odnosno iz centra ka periferiji i obratno, što je strategijskom manevru davalo specifična i autentična obeležja.

Sušтина kombinovanog strategijskog manevra koji je bio karakterističan samo za poslednju etapu završnog perioda rata ogledala se u tome što su ukupne snage bile podeljene na dve strategijske celine (snage u zahvatu fronta, jačine 39 divizija i snage u pozadini neprijatelja, jačine 16 divizija), iz čega je proizlazila i njihova uloga, međusobni odnos, način dejstva, objekti i pravci angažovanja i drugi zadaci u okviru predviđenog strategijskog manevra.

Pored pomenutih, strategijski manevar u NOR-u bio je specifičan i po nekim drugim karakteristikama, kao što su: struktura i sadržaj (skup različitih oblika operativno-taktičkog manevra i borbenih postupaka, neujednačen odnos između pokreta i dejstva i dr.), prostorno-vremenske odrednice (prostor i vreme nisu bili strogo određeni i ograničeni sve do poslednje etape završnog perioda rata), uticaj vatre na realizovanje strategijskog manevra (minimalan uticaj sve do završnog perioda rata) i dr.

Oblici strategijskih dejstava kao organizacijski okviri objedinjavanja i angažovanja snaga radi izvršenja određenih strategijskih ciljeva i zadataka bili su kao i strategijski manevar uslovljeni, pored opštih i već pomenutim posebnim uslovima i činionicima. Međutim, analiza konkretne ratne prakse u vezi sa ovim problemom pokazuje da se: (1) široka i masovna borbena dejstva na određenim područjima, odnosno na celokupnom ratištu, (2) pohodi strategijskih grupacija sa jednog na drugi deo ratišta, i (3) skup međusobno manje-više povezanih i koordiniranih operacija, ipak mogu označiti i kao svojevrsni i specifični oblici strategijskih dejstava u narodnooslobodilačkom ratu.

Mada široka i masovna borbena dejstva na celokupnom ratištu ili na pojedinim njegovim delovima, s obzirom na činjenicu da nisu bila međusobno tesno povezana, sinhronizovana i planski usmeravana, objektivno nemaju sva svojstva posebnog organizacionog oblika, ona se ipak s pravom mogu tretirati i kao forma strategijskih dejstava, pre svega zato što su u tim aktivnostima ostvarivani rezultati strategijskog značaja, kao i zato što su se ta dejstva organizovala i izvodila na osnovu makar i najopštije strategijske zamisli i planova najvišeg vojnog i političkog rukovodstva.

Pohodi su kao oblik strategijskih dejstava bili značajno, pa i originalno rešenje, bez obzira na činjenicu da je i u nekim drugim oslobodilačkim i revolucionarnim ratovima (Kina) dolazilo do njihove primene. Njihov značaj je, pre svega, u tome što su se, radi izvršenja strategijskih zadataka i ciljeva u određenom periodu rata, objedinjavale i planski usmeravale manevarski i borbeno najsposobnije jedinice (brigade i divizije). Oni su se izvodili na osnovu precizne zamisli i plana Vrhovnog štaba, na jedinstvenom operativno-strategijskom prostoru i u jednom vremenskom

kontinuitetu. Angažovanim snagama komandovao je Vrhovni štab kao strategijska komanda.

Skup operacija, bojeva i drugih složenijih borbenih dejstava kao oblik strategijskih dejstava bio je karakterističan za središnji i završni period rata, tj. za vreme kada su korpusi i armije bili najveće operativne, odnosno operativno-strategijske grupacije oružanih snaga. S obzirom na ciljeve koji su se ostvarivali, stepen grupisanja, vreme i način izvođenja i druge karakteristike ovi skupovi operacija kao oblici izvođenja strategijskih dejstava međusobno su se znatno razlikovali, tako da se može govoriti o dva modela: (1) operacije koje nisu bile međusobno čvrsto povezane, koordinirane i neposredno usmeravane, i (2) operacije koje su bile najtešnje međusobno povezane i koordinirane.

Razlike među njima proizlazile su, pre svega, iz stepena koordinacije, ostvarenog operativno-taktičkog sadejstva u toku njihovog izvođenja, određenosti prostorno-vremenskih determinanti i drugih organizacijsko-planskih odrednica. Prve su se planirale i realizovale na osnovu opštih strategijskih zamisli i planova za vođenje oružane borbe u pojedinim periodima rata i u pojedinim krajevima zemlje, ili na osnovu konkretnih zahteva i naređenja Vrhovnog štaba, dok je drugi kompleks operacija (operacije za konačno oslobođenje zemlje) planiran i realizovan na osnovu sasvim preciznog operacijsko-strategijskog plana, zbog čega su i bile međusobno najtešnje povezane i prostorno-vremenski sinhronizovane i, što je posebno značajno, neposredno usmeravane za čitavo vreme njihovog planiranja i izvođenja.

*

Na kraju razmatranja nekih vojnostrategijskih problema narodnooslobodilačkog rata, a pre svega njihovog značaja, vidova ispoljavanja i načina rešavanja u datoj političkoj i strategijskoj situaciji treba još jednom istaći da su stečena saznanja i iskustva od izuzetnog značaja ne samo za dalji razvoj jugoslovenske vojne doktrine i teorije ratne veštine, već i šire za razvoj i konstituisanje ratne veštine oslobodilačkih i revolucionarnih ratova, jer ona pokazuju da se svi krupni strategijski problemi (strategijsko grupisanje, strategijsko težište, strategijska ofanziva, strategijski

manevar i dr.) u takvim ratovima ispoljavaju na specifičan način, ali isto tako da se za njihovo rešavanje moraju i mogu pronaći zadovoljavajuća, ali i autentična rešenja.

S U M M A R Y

PECULIAR EXPRESSIONS OF CERTAIN MILITARY STRATEGIC PROBLEMS AND MANNERS OF THEIR SOLUTION IN NATIONAL LIBERATION WAR

Studying of experiences from our National Liberation War 1941–1945 is still actual and significant, particularly in the process of development of the modern Yugoslav concept of total national defence and the theory of the art of war in a total national defence war. Within this framework the studying of character, forms of expression and manners of solution of some major military strategic problems has a particular significance. In connection with this, the author of the article reviews the strategic deployment and grouping of the armed forces, the offensive as a form of strategic operations, and the strategic manoeuvre and forms of strategic operations.

Combination of more or less permanent territorial deployment of a portion of the armed forces with the manoeuvres of operational formations and strategic groups of forces from one to another part of the theatre of war was one of such solutions of the problem of strategic grouping of forces in the National Liberation War that could be of import also in the context of development of the contemporary Yugoslav defence strategy.

The fact that the strategic offensive was not only basic but also the only form of strategic operations in the NLW points towards the need of a deeper studying not only of conditions and factors that had predestined such significance and mutual relations between the forms of operations but also of forms and methods of their realization in actual war practice.

Strategic gravity point in the NLW was expressed as a peculiar synthesis of organized efforts and effects, whereat in addition to the military factors also some other factors had an exceptional significance not only in the process of making decisions on the territory, time and manners of expression of the point but also in assessing the attained results and their ramifications on further development of the liberation and revolutionary struggle.

Experiences from the NLW concerning the character and manner of application of different forms of manoeuvre and combat operations at the strategic, operational and tactical levels are not only rich but also very significant, particularly in view of the fact that practical solutions in this very domain reflect all the complexity and gravity of conditions under which the armed struggle in the NLW 1941–1945 was fought.

R É S U M É

SPECIFICITE DE QUELQUES PROBLEMES STRATEGIQUES-MILITAIRES ET MODALITES DE LEURS REGLEMENT DANS LA GUERRE DE LIBERATION NATIONALE

L'étude des expériences de la GLN de 1941 à 1945 est actuelle et importante surtout du point de vue de l'édification de la conception yougoslave moderne de défense populaire généralisée et de la théorie de l'art de la guerre dans une guerre de défense populaire généralisée. Dans cette optique, un intérêt tout particulier revient à l'étude du caractère, des formes d'expression et des modalités de règlement de quelques problèmes strategico-militaires importants. A ce sujet, le présent article traite de la disposition stratégique et du groupement stratégique des forces armées; sont traités aussi l'offensive en tant qu'aspect des actions stratégiques, les axes stratégiques et la manoeuvre stratégique et les formes d'actions stratégiques.

La combinaison d'une vaste disposition territoriale et de la disposition plus ou moins permanente des forces armées et la manoeuvre des formations opérationnelles et des groupements stratégiques, d'un point du champ de guerre à l'autre, constituaient l'une de ces solutions aux problèmes du groupement stratégique dans la GLN qui peut être de l'intérêt dans le contexte de l'édification de la stratégie de défense yougoslave moderne.

Le fait que l'offensive stratégique a été l'aspect non seulement fondamentale mais unique des actions stratégiques dans la GLN indique la nécessité d'une étude plus détaillée des conditions et des facteurs qui étaient à l'origine de l'intérêt et de corrélation des aspects d'action ainsi que celle des formes et des méthodes de conduite des actions dans la pratique de guerre concrète.

Les axes stratégiques se sont manifestés dans la GLN en tant qu'une synthèse sui generis des efforts organisés et des résultats obtenus; en cela, outre les facteurs militaires, certains autres facteurs ont été d'un intérêt exceptionnel non seulement lors de la prise des décisions sur l'espace, le temps et les modes d'articulation des axes stratégiques, mais aussi bien de l'appréciation des résultats atteints et de l'impact que ces derniers ont eu sur l'évolution de la lutte libératrice et révolutionnaire.

Du point de vue de caractère et des modes de conduite de certaines formes de manoeuvre et la réalisation des actions de combat au plan stratégique, opérationnel et tactique, les expériences de la GLN sont tout aussi riches qu'importantes, surtout si nous avons en vue le fait que les formules pratiques, conçues notamment dans ce domaine, traduisent d'une façon la plus complète possible toute la complexité des conditions difficiles dans lesquelles s'étaient déroulée la lutte armée au cours de la GLN de 1941 à 1945.

P Е З Ю М Е

СПЕЦИФИКА ПРОЯВЛЕНИЯ И СПОСОБ РЕШЕНИЯ НЕКОТОРЫХ ВОЕННО-СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЕ

Изучение опыта Народно-освободительной войны 1941–1945 гг. является актуальным и значительным, в частности с точки зрения строительства современной югославской концепции всенародной обороны и теории

военного искусства всенародной оборонительной войны. В рамках этого изучения характера, форм проявления и способа решения некоторых наиболее значительных военно-стратегических проблем имеет особое значение. В связи с тем в настоящем труде рассматриваются стратегическое распоряжение и стратегическая группировка вооруженных сил; наступление как вид стратегических действий; стратегическое направление и стратегический маневр и формы стратегических действий.

Сочетание широкого пространственного и более или менее устойчивого распоряжения части вооруженных сил и маневра оперативных соединений и стратегических группировок с одной на другую часть театра военных действий представляло собой одно из тех решений проблемы стратегической группировки в Народно-освободительной войне, которое может иметь значение и в контексте строительства современной югославской оборонной стратегии.

Факт, свидетельствующей о том, что стратегическое наступление было не только основным, но и единственным видом стратегических действий в Народно-освободительной войне, навязывает необходимость более глубокого изучения не только условий и факторов, определивших такое значение и взаимное отношение видов действий, но и форм и методов их осуществления в конкретной военной практике.

Стратегическое направление в Народно-освободительной войне проявлялось как своеобразный синтез организованных напряжений и осуществленных результатов, причем, наряду с военными, и некоторые другие факторы имели исключительное значение не только в процессе принятия решения о пространстве, времени и способе проявления стратегического направления, но и для оценки осуществленных результатов и их влияния на дальнейшее развитие освободительной и революционной борьбы.

Опыт Народно-освободительной войны в отношении характера и способа применения отдельных форм маневра и проведения боевых действий на стратегическом, оперативном и тактическом уровнях — не только богатый, но и весьма значительный, тем более, если иметь в виду факт, что практические решения именно в этой области наиболее полно отражают всю сложность и тяжесть условий, в которых велась вооруженная борьба в Народно-освободительной войне 1941–1945 гг.